

**Тернопільська обласна рада
Управління освіти і науки Тернопільської облдержадміністрації
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка
Кафедра педагогіки та психології**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Проректор з навчальної роботи

М.Б. Боднар

31 серпня 2020 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПСИХОЛОГІЯ БУЛІНГУ ТА ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ**

рівень вищої освіти – *перший (бакалаврський)*
галузь знань – *01 Освіта / Педагогіка*
спеціальність – *013 Початкова освіта*
освітньо-професійна програма – *Початкова освіта*

Кременець 2020

Терпелюк В. В. психологія булінгу та віктимної поведінки: робоча програма для студентів спеціальності 013 Початкова освіта. Кременець, 2020. 18 с.

Розробник програми:

Терпелюк Володимир Володимирович кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки та психології.
Протокол № 1 від 31 серпня 2020 р.

В.о. зав. кафедри _____ _____ Н. М. Савелюк

1. Вступ

Анотація. На сучасному етапі розвитку України в умовах трансформації соціально-економічних відносин у суспільстві відбуваються не лише позитивні зміни, але й проявляються ускладнення в економічній, політичній та соціально-психологічній сферах, що негативно позначається на зростаючому поколінні й призводить до виникнення у них соціальної та пізнавальної депривації, зниження можливостей для реалізації емоційних і духовних потреб.

Аналіз негативних тенденцій у шкільному підлітковому середовищі дозволяє виокремити низку віктимних проявів: підвищений рівень агресивності, ворожості, роздратованості, що проявляються у безпричинній жорстокості; заниженій самооцінці, конформності, ригідності, які переходять у безпорадність і жертвницьку поведінку і т.ін.

Розбудова системи освіти відбувається у складних соціокультурних умовах та в ситуації загострення негативних явищ в учнівському середовищі. Зокрема, майже в кожному учнівському середовищі існує проблема булінгу. Важливим є те, що це явище пов'язане із довготривалим виключенням особистості з групи, класу, колективу. Булінг вкрай негативно впливає на соціалізацію жертви, дезадаптуючи її.

Ключові слова: «насильство», «знущання», «дитяча жорстокість», «лихослів'я», «агресія», «булінг», «мобінг», «цькування», «віктимологія», «віктимогенність», «віктимізація», «віктимність», «жертва».

2. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма	Характеристика навчальної дисципліни
		заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка	Нормативна
Модулів – 1/1	Спеціальність: 013 Початкова освіта	
Змістових модулів – 1	Освітній рівень: перший (бакалаврський)	Курс:
Загальна кількість годин – 90		3-й
		Семестр
		5-й
		Лекції
		6 год.
		Практичні, семінарські
		4 год.
		Самостійна робота
		80
Тижневих годин для заочної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи здобувач вищої освіти – 2,2		Вид контролю: залік

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

-для заочної форми навчання –11,1 – 88,9%

3. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання курсу навчальної дисципліни «Психологія булінгу та віктимної поведінки»: висвітлення психологічних особливостей явища булінгу (цькування) в закладах освіти, його форм, можливих проявів та наслідків, формування знань щодо змісту, видів, психологічних чинників та психологічних особливостей корекції віктимної поведінки особистості, а також сприяння розвитку відповідних умінь та навичок.

Завданнями вивчення курсу навчальної дисципліни «Психологія булінгу та віктимної поведінки» є:

- висвітлення поняття «булінг» (цькування), визначення різниці між булінгом і конфліктом;
- оаналіз стадії розвитку процесу булінгу (цькування) в закладах освіти;
- окреслення основних форм та видів булінгу (цькування), які можуть існувати в закладах освіти;
- визначення передумов та причин виникнення булінгу (цькування) в закладах освіти;
- ознайомлення з типами учасників булінгу (цькування) в закладах освіти, визначення їх ролі («кола цькування»);
- визначення наслідків цькування для кривдника, потерпілого, спостерігачів, для освітнього середовища;
- аналіз проблеми профілактики віктимної поведінки підлітків;
- визначення, критеріїв, показників та виявлення рівнів ризику віктимізації підлітків;
- обґрунтування і розкриття потенціалу інноваційних, інтерактивних методик профілактики віктимної поведінки підлітків.

Вивчення курсу «Психологія булінгу та віктимної поведінки» спрямоване на формування у студентів наступних професійних компетентностей:

Загальні компетентності

ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК7. Навички використання інформаційних і комунікаційних, здоров'язбережувальних технологій; пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК10. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми, що виникають в процесі професійної діяльності; приймати обґрунтовані рішення.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

ФК 7. Здатність створювати і підтримувати психологічно безпечне і сприятливе освітнє середовище початкової школи, що сприяє навчанню молодших учнів, незалежно від їхнього соціально-культурного та економічного контексту.

ФК 8. Здатність до саморозвитку на основі рефлексії результатів власної професійно-педагогічної діяльності, включаючи спроможність обмірковувати власні та інші системи цінностей, розвиток і практику.

ФК 16. Вміння будувати взаємини з дітьми на основі гуманізму, демократизму, педоцентризму; налагоджувати спільну роботу школи, батьків, громадськості у освітньо-виховному процесі початкової школи.

ФК 17. Здатність працювати з дітьми, що мають особливі освітні потреби та обирати ефективні форми та методи, технології роботи з ними.

Програмні результати навчання.

Після завершення курсу «Психологія педагогічної діяльності» студент повинен:

ПРН-8. Використовувати навички, що були сформовані й розвинуті під час вивчення дисциплін професійної практичної підготовки.

ПРН-9. Застосовувати отримані знання при вирішенні педагогічних, навчально-виховних і науково-методичних завдань з урахуванням вікових й індивідуально-типологічних, соціально-психологічних особливостей дитячих колективів і конкретних педагогічних ситуацій.

ПРН-18. Організовувати спільну діяльність і міжособистісну взаємодію суб'єктів педагогічного процесу, створювати психолого-педагогічні умови для їх саморозвитку і самореалізації в умовах початкової школи.

ПРН-22. Створювати і підтримувати психологічно безпечне і сприятливе освітнє середовище початкової школи, що сприяє навчанню молодших учнів, незалежно від їхнього соціально-культурного та економічного контексту

4. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Комплексний підхід до попередження та протидії булінгу (цькуванню) у закладах освіти

Тема 1. Організація протидії та попередження булінгу(цькуванню) в закладах освіти

Теоретичний аналіз проблеми насильства. Булінг (цькування) в закладі освіти як явище. Типові ознаки, можливих учасників та місця найчастіших проявів цього явища. Булінг (цькування) і конфлікт, їх різниця. Етапи протікання булінгу (цькування) – від зародження до загострення. Характер і природа насильства в освітньому середовищі. Вияв його у формі одноразових систематичних дій.

Повторюваність випадків насильства в освітньому середовищі. Систематичні насильницькі дії є булінгом або цькуванням. Типові ознаки боулінгу.

Історія виникнення боулінгу. Соціальна структура булінгу. Шкільний булінг як соціально-психологічний феномен. Типові риси учнів, схильних ставати булі. Типові жертви булінгу. Мотивація, причини і наслідки булінгу. Чинники, види, форми булінгу. Пропедевтичні, діагностичні та корекційні заходи боулінгу. Комплекс методів діагностики і блок корекційних тренінгів, описів психогігієнічних та етнопсихологічних принципів пропедевтики сімейного насильства.

Тема 2. Особливості явища булінгу (цькування) в закладах освіти, його проявів та наслідків

Методи діагностики булінгу (цькування) в закладах освіти. Організація системної протидії булінгу (цькуванню) і кібербулінгу. Завдання та види діагностики булінгу (цькування). Критерії виявлення булінгу (цькування) та наслідків для фізичного та психічного здоров'я сторін булінгу (цькування). Методи індивідуальної діагностики психологічного стану дитини для з'ясування її ймовірної приналежності до групи ризику (ймовірних кривдників або ймовірних жертв). Ігрові методи діагностики булінгу (цькування) в групі (класі). Засоби раннього виявлення булінгу (цькування) в закладах освіти. Методика моніторингу процесу булінгу (цькування) і ефективності заходів для його подолання. Кібербулінг.

Особливості психологічної профілактики шкільного насильства

Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти. Профілактика шкільного насильства, Програма профілактики Д. Ольвеуса і комплекс інформативно-консультативних, діагностичних, корекційних та організаційних дій. Реалізація цієї програми передбачає три рівні: загальношкільний, груповий (на рівні класу) та індивідуальний. Основні компоненти та рівні програми.

Профілактика та подолання булінгу у закладах освіти. Модель надання соціальних, психолого-педагогічних послуг у галузі структурної профілактики насильства над дітьми. Механізми налагодження міжсекторальної взаємодії на прикладі діяльності районних координаційних груп. Програма профілактики і її форми. Психологічна профілактична робота як форму психолого-педагогічної діяльності щодо попередження особливостей психічного розвитку, які не відповідають гіпотетичній оптимальній моделі, нормі або віковому орієнтиру. Психологічна профілактика – це попередження дезадаптації (порушення процесу пристосування до середовища) персоналу організації або дітей у навчальному закладі, просвітницька діяльність, створення сприятливого психологічного клімату в установі, здійснення заходів по попередженню і зняттю психологічного перевантаження дорослих і дітей тощо. Психопрофілактика як спеціальний вид діяльності дитячого психолога, спрямований на збереження, зміцнення і розвиток психологічного здоров'я дітей на всіх етапах шкільного дитинства. Організація й проведення психопрофілактики з учнями у руслі гуманістичного підходу. Організація профілактики шкільного насильства. Рівні профілактики.

Тема 3. Зміст і форми віктимної поведінки особистості

Поняття про віктимну поведінку. Відхилення поведінки від соціальних і моральних норм. Віктимна поведінка. Віктимна поведінка як наслідок компенсації почуття неповноцінності (А.Адлер. Е. Еріксон), незадоволення потреби в самоповазі (А. Маслоу). Теоретичні підходи до пояснення феномена психологічної жертви. Психологічний аналіз сутності понять: «віктимність»,

«віктимізації», «віктимна ситуація», «віктимогенний потенціал», «віктимна поведінка». Форми прояву та етапи розвитку віктимної поведінки.

Чинники віктимної поведінки особистості

Групи факторів, що зумовлюють віктимну поведінку особистості. Соціальні фактори як несприятливі соціальні, економічні, політичні, правові умови існування суспільства. Феномен “порівняльної депривації” як наслідок розшарування суспільства, наявності привілеїв у невеликої кількості людей. Соціально-психологічні фактори, пов’язані з несприятливими особливостями взаємодії особистості зі своїм найближчим оточенням, з негативним впливом останнього на розвиток особистості. Роль сім’ї у становленні особистості з віктимною поведінкою. Роль ЗМІ у виникненні віктимної поведінки.

Стилі сімейного виховання, що сприяють формуванню віктимної поведінки. Індивідуально-психологічні фактори, що пов’язані з наявністю певних характеристик індивіда, які утруднюють процес його соціалізації. Неадекватна самооцінка і рівень домагань, підвищений рівень тривожності, агресивність, соромливість, морально деформовані і протиправні ціннісні орієнтації як причини віктимної поведінки. Відставання в загальному розвитку, що викликане хворобами, фізичні вади та їх вплив на відхилення в поведінці.

Тема 4. Психологічна діагностика особистості з віктимною поведінкою

Принципи психологічної діагностики віктимної поведінки: системний підхід, індивідуальний підхід, принцип педагогічного оптимізму, прогностичність тощо. Стадії діагностики: попередня стадія (виявлення зовнішніх особливостей віктимної поведінки, попереднє формулювання гіпотези щодо можливих причин віктимної поведінки), стадія уточнення (аналіз соціально-психологічних, педагогічних та індивідуально-психологічних чинників віктимної поведінки), заключна стадія (вивчення індивідуально- психологічних якостей особистості, її фізичного і психічного здоров’я з метою уточнення причин віктимної поведінки й прогнозування тенденцій особистісного розвитку). Методи психологічної діагностики віктимної поведінки. Особливості спостереження, тестування, опитування.

Психологічні умови профілактики і корекції віктимної поведінки

Зміст, функції і етапи профілактики і корекції віктимної поведінки особистості. Створення передумов попередження відхилень у поведінці через пропаганду здорового образу життя, формування сприятливого соціально-психологічного клімату в мікросоціальному оточенні особистості, створення можливостей для самореалізації особистості в суспільстві тощо. Напрями психологічної допомоги особистості: психологічна превенція (попередження, профілактика) і психологічна інтервенція (подолання, корекція, реабілітація). Психодіагностика як допоміжний засіб надання психологічної допомоги. Форми

психологічної корекції віктимної поведінки особистості. Методи психокорекції допоміжний засіб надання особистості з віктимною поведінкою. Проблема соціально-психологічної реабілітації особистості з віктимною поведінкою. Особливості роботи «телефону довіри» як анонімного консультування особистості, схильної до віктимної поведінки. Психологічні основи профілактики і корекції віктимної поведінки особистості. Основні напрями, види та принципи профілактики віктимної поведінки особистості. Форми психологічної корекції віктимної поведінки особистості. Методи психокорекції віктимної поведінки особистості.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Заочна форма				
	усього	У тому числі			
		Л	П	Лаб.	С.р.
Педагогіка сімейного виховання					
Змістовий модуль 1. Загальні основи педагогіки					
Тема 1. Організація протидії та попередження булінгу(цькуванню) в закладах освіти. Історія виникнення насильства: чинники, види, форми	23	2	1		20
Тема 2. Особливості явища булінгу (цькування) в закладах освіти, його прояви та наслідки. Особливості психологічної профілактики шкільного насильства	23	2	1		20
Тема 3. Зміст і форми віктимної поведінки особистості. Чинники віктимної поведінки особистості	30	1	1		28
Тема 4. Психологічна діагностика особистості з віктимною поведінкою. Психологічні умови профілактики і корекції віктимної поведінки	14	1	1		12
Разом за змістовим модулем 1	90	6	4		80
Усього	90	6	4		80

6. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Заочна форма
1.	Організація протидії та попередження боулінгу (цькуванню) в закладах освіти. Історія виникнення насильства: чинники, види, форми	1
2.	Особливості явища булінгу (цькування) в закладах освіти, його прояви та наслідки. Особливості	1

	психологічної профілактики шкільного насильства	
3.	Зміст і форми віктимної поведінки особистості. Чинники віктимної поведінки особистості	1
4.	Психологічна діагностика особистості з віктимною поведінкою. Психологічні умови профілактики і корекції віктимної поведінки	1
Разом		4

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Заочна форма
1.	Наукові підходи до розуміння поняття «булінг»	3
2.	Перспективи використання циклу заходів як методу практичної діяльності соціального працівника з метою профілактики булінгу у молодіжному середовищі	3
3.	Норми оцінки поведінки особистості	3
4.	Прояви булінгу та його учасників	3
5.	Віктимна поведінка особистості. Приклади віктимної поведінки	3
6.	Види девіантної поведінки її стислий аналіз	3
7.	Рівні прояву віктимної поведінки особистості	3
8.	Віктимна поведінка особистості як девіантна	3
9.	Пізнавальна функція віктимології	3
10.	Види та типи поведінки жертви	3
11.	Основи теоретичних підходів до пояснення феномена психологічної жертви	3
12.	Віктимність особистості. Приклади віктимності	3
13.	Види віктимогенних ситуацій	3
14.	Психологічний аналіз віктимної диспозиції поведінки	3
15.	Етапи розвитку віктимної поведінки	3
16.	Основні теоретичні підходи до пояснення чинників віктимної поведінки	3
17.	Індивідуально-психологічні особливості жінок-жертв сімейного насильства	3
18.	Основні психологічні підструктури віктимної поведінки жертв шахрайства	3
19.	Соціокультурні чинники віктимної поведінки особистості	3
20.	Соціально-психологічні чинники, що зумовлюють віктимну поведінку особистості	3
21.	Вікові особливості психічного стану та поведінки дітей, які дозволяють припустити здійснення насильства щодо них	4

22.	Особливості дітей, які найчастіше стають жертвами шкільного насильства	4
23.	Гендерні особливості прояву віктимної поведінки особистості	4
24.	Гендерні стереотипи і їх вплив на прояви віктимної поведінки особистості	4
25.	Методи психологічної діагностики змісту і проявів віктимної поведінки особистості	4
Разом		80

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ НА СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ

1-2 бали – студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки; відповідь його правильна, але недостатньо осмислена; самостійно відтворює більшу частину навчального матеріалу; відповідає за планом, висловлює власну думку щодо теми, вміє застосовувати знання для виконання за зразком; користується додатковими джерелами.

3 бали – знання студента є достатньо ґрунтовними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює події з точки зору смислового взаємозв'язку, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки та залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями. Студент виявляє вміння рецензувати відповіді інших та опрацьовувати матеріал самостійно.

4 бали – студент володіє глибокими та міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно визначає окремі цілі власної учбової діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об'єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну.

5 балів – студент має системні, дієві знання, виявляє творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів-доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити й розв'язувати проблеми, самостійно здобувати та використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно і творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої обдарування та нахили.

7. Індивідуальні завдання

1. Аналіз основних підходів у вивченні міжособистісних конфліктів.
2. Конфліктність особистості.

3. Вплив емоцій на розвиток конфлікту.
4. Моделі поведінки особистості в конфліктах.
5. Аналіз провідних психологічних підходів у дослідженні між групових конфліктів.
6. Поняття «сім'я» та «шлюб» в психології та суміжних науках.
7. Психотравмуючі наслідки сімейних конфліктів.
8. Кризові періоди у життєдіяльності сім'ї.
9. Комплекс неповноцінності сімейного походження.
10. Психологічні особливості розвитку і врегулювання конфліктів між родичами.
11. Вирішення конфліктів у сфері освіти.
12. Конфлікти у закладах дошкільної освіти.
13. Шкільний булінг: чому він виникає і що потрібно робити.
14. Профілактика насильства і цькування.
15. Булінг – тиша, яку ми маємо почути.
16. Особливості здійснення віктимологічної профілактики злочинів в Україні.
17. Віктимологічна профілактика в країнах західної Європи.
18. Види і структура віктимності.
19. Сучасна віктимологія: визначення та напрямки розвитку.
20. Проблеми віктимології та суїцидальної поведінки.
21. Віктимологічна профілактика в школі
22. Віктимологічна профілактика у вищих навчальних закладах.
23. Віктимологічна характеристика та детермінація злочинів, що вчинюються з необережності.
24. Віктимологічні аспекти злочинності.
25. Заходи віктимологічної профілактики насилля в побуті.
26. Теоретичні та прикладні аспекти профілактики злочинів в діяльності органів внутрішніх справ.
27. Віктимологічні аспекти поведінки неповнолітніх жертв статевих злочинів та їхня профілактика.
28. Становлення віктимології, як самостійного напрямку досліджень.
29. Поняття, система, форми та методи віктимологічної профілактики злочинів.
30. Віктимологічні аспекти пияцтва, наркоманії та поширення СНІДу.

Порядок подання та захист ІНДЗ

1. Звіт про виконання ІНДЗ подається у вигляді реферату обсягом до 10 арк.
2. ІНДЗ подається викладачу не пізніше ніж за 2 тижні до підсумкового контролю або завершення семестру.
3. Оцінка за ІНДЗ виставляється на заключному занятті (семінарському, практичному) на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ. Можливий захист завдання шляхом усного звіту студента про виконану роботу (до 5-ти хв.).

4. Оцінка за ІНДЗ враховується при виведенні підсумкової оцінки з навчального курсу. Максимальна кількість балів – 15.

Критерії оцінювання ІНДЗ

При розробленні критеріїв оцінки за ІНДЗ береться за основу повнота і правильність виконання завдання, ступінь усвідомлення та розуміння студентом навчального матеріалу проблемного характеру; враховується здатність студента диференціювати, інтегрувати та уніфікувати отримані знання, застосовуючи наукову термінологію; уміння здійснювати самостійний пошук та використання додаткового матеріалу для глибокого, логічного і творчого аналізу вивченого; уміння творчо застосовувати теоретичні знання при виконанні практичних завдань; мовленнєве оформлення відповіді тощо.

5 балів – студент має початковий рівень знань; знає близько половини навчального матеріалу; здатний відтворити його відповідно до тексту підручника або пояснень викладача, повторити за зразком певну дію, описує явища, процеси без пояснень причин; за допомогою викладача здатен відтворити їх послідовність, слабо орієнтуються в поняттях, має фрагментарні навички в роботі з підручником, самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі, здатен давати відповіді на прості, стандартні запитання, виявляє інтерес до навчального матеріалу.

10 балів – студент знає більше половини навчального матеріалу, розуміє основний навчальний матеріал, здатний з помилками й неточностями дати визначення понять, сформулювати правило, здатен відтворити його з помилками та неточностями, має стійкі навички роботи з текстом підручника, може самостійно оволодіти більшою частиною заданого матеріалу, формулює поняття, наводить приклади, знає основні дати, орієнтується у хронології, підтверджує висловлене судження одним-двома аргументами; здатен використовувати наочні матеріали; відповіді непослідовні та нелогічні.

15 балів – студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки; відповідь його правильна, але недостатньо осмислена; самостійно відтворює більшу частину навчального матеріалу; відповідає за планом, висловлює власну думку щодо теми, вміє застосовувати знання при розв'язуванні задач за зразком; користується додатковими джерелами.

20 балів – студент правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, розуміє основоположні теорії та факти, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; уміє наводити окремі власні приклади та підтвердження певних думок, застосовувати вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; самостійно користується додатковими джерелами; частково контролює власні навчальні дії; правильно використовує термінологію; складає таблиці та схеми.

25 балів – знання студента є достатньо повними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює події з точки зору смислового взаємозв'язку, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки та залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює

власну діяльність. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями.

30 балів – студент володіє глибокими та міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об'єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну.

35 балів – студент має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів-доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити й розв'язувати проблеми, самостійно здобувати та використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно і творчо викладає матеріал у письмовій формі; розвиває свої обдарування та нахили.

8. Методи навчання

Лекція, розповідь, пояснення, бесіда, ілюстрування, демонстрування, самонавчання, дискусія, проблемна лекція, тренінг, веб-конференція, комп'ютерне навчання.

9. Методи контролю

Контрольні роботи, самостійні роботи, усне опитування, оцінка за творче завдання; оцінка за проект (ІНДЗ); підсумковий тест.

10. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

ЗМ 1	ТК	ІНДЗ	Всього
20	45	35	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену (диференційованого заліку)	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		

64-74	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання за національною шкалою

Оцінка А «5» («відмінно») (90–100): студент виявляє міцні, глибокі та системні знання навчально-програмованого матеріалу; відповідь студента повна, правильна, логічна, містить аналіз, систематизацію, узагальнення навчального матеріалу; демонструє вміння самостійно знаходити та користуватися джерелами інформації, критично оцінювати окремі нові факти, явища, ідеї, встановлювати причинно-наслідкові та міжпредметні зв'язки, робити аргументовані висновки; користується широким арсеналом засобів доказів власної думки, вирішує складні проблемні завдання; виявляє варіативність мислення і раціональність у виборі способів розв'язання практичних завдань; творчо застосовує професійні вміння і навички; вміє пов'язати теорію з практикою; володіє культурою викладу інформації, мова студента грамотна.

Оцінка В «4» («добре») (82–100): студент виявляє міцні, повні, ґрунтовні знання навчально-програмованого матеріалу; демонструє розуміння основоположних теорій і фактів, вміння аналізувати, порівнювати та систематизувати інформацію, встановлювати зв'язок з обраною професією та робити висновки; використовує загальновідомі докази у власній аргументації; вільно застосовує матеріал у стандартних ситуаціях; відповідь студента в цілому правильна, логічна та достатньо обґрунтована, однак при відповіді та виконанні практичних завдань допускає несуттєві помилки; рівень мовленнєвої культури відповідає загальноприйнятим нормам.

Оцінка С «4» («добре») (75–81): студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, проте його знання недостатньо глибокі та осмислені; відповідь на рівні загальних уявлень про предмет; демонструє деяке порушення логічності й послідовності викладу матеріалу; виявляє вміння частково аналізувати навчальний матеріал, порівнювати та робити певні, але неконкретні й неточні висновки; не вміє пов'язати теоретичні положення з практикою; має фрагментарні навички в роботі з джерелами інформації; виявляє невисоку культуру викладу знань.

Оцінка Д «3» («задовільно») (67–74): студент фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу; має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення; виявляє елементарні знання фактичного матеріалу; викладає матеріал уривчастими реченнями, при відповіді допускає суттєві помилки, які не здатен виправити після коректування запитань; недостатньо володіє розумовими

операціями; відсутні уміння і навички у роботі з джерелами інформації; не вміє логічно мислити та викласти свою думку.

Оцінка Е «3» («задовільно») (60–66): має мінімально достатні знання з дисципліни, зі значними помилками; у загальному недостатньо орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; не досить впевнено, з суттєвими помилками застосовує знання у практичних ситуаціях.

Оцінка F «2» (35-59) (з можливістю повторного складання): студент не має мінімально достатніх знань з дисципліни; погано або зовсім не орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; не виявляє навичок застосування знань у практичних ситуаціях; демонструє; не виявляє творчі уміння застосування знань, навичок у навчально-дослідній та практичній діяльності.

Оцінка FX «2» («незадовільно») (0–34) (з обов'язковим повторним курсом): не має мінімально достатніх знань з дисципліни; погано або зовсім не орієнтується у теоретичних ключових поняттях змістового модуля, теми; не виявляє навичок застосування знань у практичних ситуаціях.

11. Методичне забезпечення

1. Підручники та посібники з педагогічної психології та суміжних галузей.
2. Періодичні фахові видання (журнали «Педагогіка і психологія», «Психологія і суспільство», «Практична психологія та соціальна робота», газета «Психолог»).
3. Тематичні Інтернет ресурси.

12. Рекомендована література

Базова

1. Адамська З.М. Соціально-психологічний тренінг професійно-особистісного самовизначення майбутніх психологів: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. 106 с.
2. Ананьїн В.О. Насильство як явище у вимірах філософського аналізу Мультиверсум: філософський альманах: збірник наукових праць Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. Київ: Український центр духовної культури, 2005. С. 149-159.
3. Андрущенко В.П. Актуальні проблеми теорії і практики соціальної роботи на межі тисячоліть: монографія 2001. 211 с.
4. Беженар Г. Булінг: підліткове насильство в школі Школа. 2012. № 2 (74). С. 75-79.
5. Безпалько О.В. Діяльність практиків соціальної сфери м. Києва у сфері профілактики жорстокого поводження з дітьми. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2008. № 4. С. 146-151.
6. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів К.: ЦНЛ, 2005. 176 с.

7. Безпалько О.В. Спілкуємось та діємо: навч. метод. посіб. К.: Навч. книга, 2002. 112 с.
8. Вакуліч Т.М. Психологія віктимної поведінки К. : Наук. світ, 2009. 152 с.
9. Н.В. Зимівець, Ю.М. Малієнко, Т.П. Цюман за заг. ред. І.Д. Зверевої . Впровадження пілотної моделі структурної профілактики насильства щодо дітей: узагальнення досвіду проекту: інформаційно- методичні матеріали 10.К. 2009. 64 с.
- 11.Гаврилюк І. Насилля як вид неправильного виховання. Інтерактивна робота з батьками Психолог. 2009. С. 62-63.
- 12.Галян О.І. Агресивність як особистісний чинник діяльності вчителя Психологія: зб. наук. праць. 2000. Вип. 9, ч. 2. С. 222-227.
- 13.Губко А.А. Шкільний булінг як соціально-психологічний феномен. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. 2013. Вип. 114. С.
- 14.О. Кікінежді. – Тернопіль: Стереарт Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції за заг. ред. проф., 2014. 802 с.
- 15.Дроздов О.Ю. Проблеми агресивної поведінки особистості: навчальний посібник Чернігів: ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2000. 156 с. 67.
- 16.Дроздов О.Ю. Фактори виникнення та розвитку агресивної поведінки Практична психологія та соціальна робота. 2009. № 2. С. 58-71.
- 17.Дроздов О.Ю. Феномен третирування в школі: шляхи вирішення Соціальна психологія. 2007. № 6. С. 124- 132.
- 18.Дубровська Є. Насильство в школі: аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв'язанні Київ, 2009. 34 с.
- 19.Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
- 20.Кіричевська Е.В. Насильство в освітньому середовищі: діагностика, аналіз, стратегії подолання. Особистість в єдиному освітньому просторі: матеріали конф. «Філософія образования личности», 26-27 черв. 2010 р. Запоріжжя, 2010. С. 94-106.
- 21.Кочеміровська О.О. Можливості виявлення та попередження насильства в сім'ї: основні поняття. Харків: НТМТ, 2008. 44 с.
- 22.Максимова Н.Ю. Соціально-психологічні проблеми насильства. К., 2003. 344 с.
- 23.Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки : навч. Посібник. К. : Київський у-нт, 2002. 308 с.
- 24.Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї за ред. Г.Ю. Мустафаєв, І.І. Довгаль. Київ, 2011. 192 с.
- 25.Настенко Н.В. Попередження психічного та фізичного насилля в сім'ї: методичні рекомендації Полтава: ПОІШПО, 2005. 10 с.
- 26.Науково-методичні засади діяльності психологічної служби: навчальна-методичний посібник: в 2 т. / за ред. В.Г. Панка. І .І. Цушка. К.: Ніка-Центр, 2005. Т.2. 284 с.

27. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: навчально-методичний посібник К.: ВІАН, 1996. 352 с.
28. Паркулаб О.Г. Особливості взаємодії недирективного ігрового терапевта з агресивними дітьми. Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції за заг. ред. проф. О. Кікінежді. Тернопіль: Вид-во «Стереарт», 2014. С. 698-701.
29. Паркулаб О.Г. Психологічні чинники схильності до булінгу в дітей молодшого шкільного віку Зб. тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 25-26 липня 2014 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2014. С.24-28.
30. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми: методичний посібник для освітян / Т.В. Журавель, О.О. Кочемировська, М.Е. Ясеновська за заг. ред. О.В. Безпалько. К.: ТОВ «К.І.С.», 2010. 242 с.
31. Превенція агресивності та насилля в освітньому середовищі: методичні рекомендації / О.Ю. Дроздов, Л.В. Живолуп, О.В. Ніжинська, Я.В. Сухенько за ред. Я.В. Сухенко. Полтава ПОІППО, 2011. 80 с.
32. Приходько Ю.О. Психологічна профілактика як напрямок діяльності психолога закладу освіти. Вісник Інституту розвитку дитини : зб. наук. пр. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Ін-т розвитку дитини. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія. Вип. 8. С. 158-166.
33. Профілактика та протидія насильству над дітьми за ред. В.В. Бурлака. К.: ГЕРБ, 2007. 144 с.
34. Психологічна корекція особистості дітей, які зазнали насильства в сім'ї : навчально-методичний посібник С.Д.Максименко, С.І. Болтівець, Н.Ю.Максимова, О.В. Губенко, С.І. Здіорук, Л.О. Кондратенко, Л.С. Нестеренко, Т.М. Третяк, М.-Л.А. Чепа за ред. Н.Ю. Максимової. К.: Міленіум, 2011. 251 с.
35. Психологічна профілактика насилля і ворожості в суспільному та приватному житті: тези учасників Круглого столу (Івано-Франківськ, 5 травня 2015 року) [редактор-упорядник З.С. Карпенко]. Івано- Франківськ: Симфонія форте, 2015. 76 с.
36. Психолого-педагогічна робота у загальноосвітніх навчальних закладах з профілактики насильства над дітьми: метод. посіб. автори- упоряд.: Т.В. Вовчок, Н.П. Степура, І.С. Даниленко та ін. за заг. ред. Т.П. Цюман. К.: ВПЦ «Експрес», 2009. 328 с.
37. Савельєв Ю.Б. Виключення та насильство: чи існує булінг в українській школі? Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Київ: Аграр Медіа Груп, 2009. Т. 97. С. 71-75.
38. Сухенко Я.В. Подолання кризових ситуацій в освітньому середовищі: методичні рекомендації. Полтава: ПОІППО, 2007. 16 с.

39. Терпелюк В.В. Соціально-психологічна профілактика віктимної поведінки підлітків-учнів загальноосвітніх шкіл. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. НПУ імені М.П.Драгоманова. 2015. 382с.
40. Туляков В. Віктимологія (соціальні та кримінологічні проблеми) Одеса: Юрид. літ., 2000. 336 с.
41. Чемеровска-Коруба Е. Шкільна система протидії агресії та насильству : рекомендації для вчителів: в рамках програми Польської закордонної допомоги Міністерства закордонних справ Республіки Польща у 2009 році [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.polskaromoc.gov.pl>. – Назва з екрану.
42. Шебанова Г.С. Практичний курс «Сприяння своєму зростанню» Практична психологія та соціальна робота. 1999. № 3. С. 23-26.
43. Широкоградюк Л. Лихослів'я у шкільному середовищі: профілактика і корекція К.: Шк. світ, 2009. 128 с.
44. Шуміло О.О. Щодо визначення видів насильства серед учнівської молоді Трибуна докторанта, аспіранта і здобувача. 2014. № 27. С. 301-310.
45. Юрчик О.М. Гуманістичні засади психопрофілактики шкільного насильства Психологія особистості. 2013. № 1(4). С. 194-203.
46. Юрчик О.М. Інтегративний підхід до психологічної профілактики булінгу. Психологічна профілактика насилля і ворожості в суспільному та приватному житті: тези учасників Круглого столу (Івано- Франківськ, 5 травня 2015 року) [редактор-упорядник З.С. Карпенко]. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2015. С. 70-74.
47. Юрчик О.М. Методологічні аспекти емпіричного дослідження шкільного насильства. Сборник научных трудов SWorld. Иваново: МАРКОВА АД, 2014. Выпуск 4 (37). Том 16. С. 34-40.
48. Юрчик О.М. Попередження шкільного насильства: роль практичного психолога в організації профілактичної роботи серед учителів початкової школи [Електронний ресурс] Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. Вип. 2. 578 с. С. 313-316. – Режим доступу: <http://confscience.webnode.ru>. – Заголовок з екрану.
49. Юрчик О.М. Психологічний аналіз феномена шкільного насильства. Проблеми загальної та педагогічної психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної АПН України за ред. С.Д. Максименка. К., 2013. Т. XV, част. 1. С. 346-352.
50. Юрчик О.М. Психологічні особливості дітей – жертв шкільного насильства. Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин, 24-25 квітня 2014 р.: матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський, 2014. С. 131-134.